

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

Факультет соціальних наук і соціальних технологій

Кафедра соціології

КУРСОВА РОБОТА

галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

спеціальність 054 «Соціологія»

з теми

МОТИВАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ НАВЧАТИСЯ НА ПРОГРАМАХ
НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

(на прикладі студентства та випускників/-иць Української академії лідерства)

Виконала студентка 3 р.н.:

Монастирська Вікторія Ігорівна

Науковий керівник: доктор соціологічних наук,

Винницький Михайло

Київ – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ	7
1.1. Теоретичні підходи до вивчення освіти в соціології	8
1.2. Неформальна освіта у соціології освіти	13
1.3. Код неформальності кахане	17
1.4. Мотивація української молоді навчатися на програмах неформальної освіти	20
РОЗДІЛ 2. МОТИВАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ НАВЧАТИСЯ НА ПРОГРАМАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ	23
2.1. Загальна інформація про метод дослідження та інформантів/-ок	23
2.1.1. Відбір інформантів/-ок та їх основні характеристики	24
2.1.2. Інформація про метод збору даних.....	26
2.2. Результати дослідження мотивації української молоді навчатися на програмах неформальної освіти	27
2.2.1. Уявлення студентства та випускників/-иць УАЛ про неформальну освіту	28
2.2.2. Критерії визначення певного досвіду як неформальної освіти	30
2.2.3. Приклади неформальної освіти	40
2.3. Типи мотивацій студентства та випускників/-иць УАЛ навчатися на програмах неформальної освіти	42
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49

ВСТУП

Неформальна освіта стає все більш популярною в Україні, зокрема в новому Законі про освіту (2017) з'явилися поняття про неформальну та інформальну освіту, а також з 2014 активно збільшується кількість українських програм / сервісів неформальної освіти. В умовах економічної та соціальної мобільності суспільства, а також його технологічного зростання, стає очевидним той факт, що формальна освіта вже не може задовольняти різноманітні освітні потреби сучасної людини. Саме неформальна освіта набуває подальшого розвитку у зв'язку зі світовою кризою та необхідністю адаптуватися у постійно змінюваному середовищі. Розвиток неформальної освіти є актуальним для багатьох розвинутих країн, зокрема у Швеції, Нідерландах, Угорщині, Норвегії, Швейцарії та Австрії більше 50% людей віком 24-60 років протягом року брали участь у неформальній освіті (Eurostat, 2016).

За останні 6 років (з часів Відкритого Університету Майдану – 2013 рік) в Україні спостерігається сплеск неформальної освіти, її поширення та вплив на різні соціально-вікові та професійні групи. Також зростає коло осіб, які професійно займаються розвитком неформальної освіти, формуючи інноваційні техніки та методи, які є ефективними у навчанні як дітей, так і дорослих. За даними опитування U-Report за жовтень 2016 р., 82% опитаних (7392 – загальна кількість респондентів) відповіли, що вже мали досвід навчання за програмами неформальної освіти (U-Report, жовтень 2016 р.).

Основною відмінністю неформальної освіти від формальної є те, що вона не передбачає здобуття визнаних державою кваліфікацій і дипломів державного зразка. На відміну від, формальної освіти, до якої належать і шкільна освіта, неформальна освіта завжди здійснюється на волонтаристських

засадах (Cohen, 2001). Основною метою такої освіти є саморозвиток і набуття певних навичок і компетенцій.

Актуальність теми цієї роботи полягає у тому, що навчання за програмами неформальної освіти як соціальне явище набуває все більшого охоплення на українському просторі, тому важливо з'ясувати, що молодь шукає у цих програмах і як означає явище неформальної освіти. Практична значимість обраної теми, безсумнівно зумовлює необхідність її теоретичного вивчення, адже наразі, концепція неформальної освіти в соціології освіти не є широко досліджуваною, тому теоретичних знань мало. Даний курсовий проєкт буде виконано на прикладі студентства та випускників/-иць Української академії лідерства (у подальшому – УАЛ).

Українська академія лідерства (УАЛ) – одна із найбільш масштабних програм неформальної освіти в Україні. УАЛ – це 10-місячна програма особистісного та суспільного розвитку для молоді віком 16-20 років. З кожним роком програма залучає все більше української молоді та відкриває нові осередки. Перший набір студентства був на 2015-2016 н.р., коли в УАЛ був лише один осередок у м. Києві (39 студентів/-ок). На даний момент за програмою навчається 280 студентів/-ок у 7 осередках: Київ, Львів, Харків, Миколаїв, Полтава, Чернівці, Маріуполь. Спільнота випускників/-иць вже налічує більше 700 людей. Кожного року відкривається все більше українських платформ неформальної освіти та зростає кількість осіб, зацікавлених у проходженні подібних програм без здобуття кваліфікаційних рівнів. Мій науковий інтерес полягає у тому, щоб зрозуміти мотивацію студентства та випускників/-иць УАЛ навчатися за програмами неформальної освіти, зокрема в УАЛ.

Необхідно зазначити, що спільнота УАЛ є ще майже не дослідженою (єдине дослідження УАЛ-у провів студент 4-го р.н, Галімов Едем на тему «Ціннісні орієнтації студентів Української академії лідерства»), проте швидко зростаючою, що також свідчить про зростання популярності некваліфікаційних

навчальних програм серед молоді. УАЛ позиціонує себе як осередок формування нового покоління українців/-ок, які будуть творити нову Україну та братимуть на себе відповідальність за творення глибинних змін у суспільстві (Інформаційна брошура УАЛ). Результати цього дослідження будуть презентовані керівництву

УАЛ, щоб вони побачили, чим керується молодь при вступі на програму та могли прорефлексувати, чи перегукується мотивація студентства з тими меседжами, які УАЛ комунікує до абітурієнтів/-ок.

Об'єктом курсової роботи є українська молодь 17-21 років (студентство та випускники/-иці УАЛ).

Предметом є мотивація української молоді здобувати освіту за програмами неформальної освіти.

Метою є з'ясувати мотивацію української молоді навчатися за програмами неформальної освіти, зокрема мотивація навчатися на програмі Української академії лідерства.

Для досягнення визначеної мети, підлягають розв'язанню наступні завдання:

1. Узагальнити основні теоретико-методологічні підходи до вивчення освіти в соціології;
2. Концептуалізувати поняття неформальної освіти;
3. Систематизувати компоненти неформальної освіти;
4. З'ясувати розуміння терміну «неформальна освіта» серед студентства та випускників/-иць УАЛ;
5. Випробувати код неформальності Кахане для застосування у дослідженні неформальної освіти;
6. З'ясувати мотивацію молоді подаватися на програми неформальної освіти на основі вже проведених досліджень;

7. Типізувати мотивацію української молоді навчатися на програмах неформальної освіти.

Це дослідження виконане на основі використання методу напівструктурованих глибинних інтерв'ю, оскільки:

- тематика є мало досліджуваною, тому важливим є з'ясувати як молодь інтерпретує явище неформальної освіти;
- передбачає з'ясування глибинних мотивацій та можливих ситуацій, які вплинули на формування цих мотивацій.

Емпіричний матеріал дослідження складається з аналізу результатів 9 глибинних напівструктурованих інтерв'ю, проведених зі студентством та випускниками/-ицями УАЛ. Логіка відбору інформантів/-ок полягала у відборі респондентів з різних осередків та років навчання з метою отримання якомога більш різноманітної інформації. Відбір респондентів/-ок відбувався за доступністю, також важливим було власне бажання респондентів/-ок пройти опитування.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Інституція освіти є важливим елементом соціальної структури суспільства та суспільного ладу загалом. З часів, коли початкова освіта стала обов'язковою для всіх верств населення, соціологія розглядає її як одного з найважливіших агентів соціалізації (Macionis J., 2008). Проте процес освіти для кожного індивіда починається значно раніше, ніж у молодшій школі, а саме - з моменту народження. Дитина вчиться, спостерігаючи за дорослішими індивідами, засвоюючи моделі поведінки, вивчаючи мову та інші способи комунікації. З процесом дорослішання освіта набуває більш формалізованого характеру, а інформальна освіта відходить на другий план. Школа, як перша ланка формальної освіти, слугує для формування однорідної картини світу, навчає загальноприйнятним формам поведінки, надає знання про інституціолізовані відносини та вчить визначати своє місце у цій структурі відносин.

Розпочинаючи теоретичний аналіз неформальної освіти, вбачається за необхідне окреслити самі передумови виникнення та розвитку соціології освіти:

– по-перше: зміна соціально-економічних умов та трансформації у суспільстві кінця 19-початку 20 ст, у зв'язку з якими було переоцінено та суттєво змінено роль школи: освіта стала загальним, масовим, доступним, та й навіть загальнообов'язковим соціальним явищем, бо мала задовольнити потреби індустріального розвитку – забезпечити виробництво кваліфікованими фахівцями/-чинями;

– по-друге: наукові передумови, що виявились у диференціації, галузевому розподілі самої соціології, поглибленні та розвиткові соціологічних

досліджень, які і підтвердили наявність такого усталеного та важливого соціального явища, як освіта (Durkheim, 1903).

Таким чином соціологія освіти поступово стала галуззю соціологічного знання, що вивчає сутність та структуру освіти як соціального явища, зв'язок освіти з суспільством та його підсистемами.

1.1. Теоретичні підходи до вивчення освіти в соціології

Тема соціології освіти, хоч і є досить молодою галуззю, вже має вагомі здобутки теоретичних праць, серед яких варто зазначити роботи основних теоретичних поглядів на освіту як соціальне явище: Е. Дюркгейма (1903), П. Фрейре (1974/2005), М. Хоркгаймера (1982), М. Вебера (1990), Л.Ф. Уорда (1883), Р. Дарендорфа (1992). Зародження соціології освіти як галузі соціологічної науки пов'язано з іменами відомих європейських та американських вчених кінця 19 століття. У Франції у витоків соціології, а також галузі соціології освіти, стояв Еміль Дюркгейм (1858-1917).

Основні положення цього соціологічного напрямку викладені в серії статей та лекцій Е. Дюркгейма «Педагогіка та соціологія» і «Моральна освіта». В цих працях він визначає освіту як одну з форм колективної свідомості, яка забезпечує передачу культурних норм від покоління до покоління. За його твердженням, освіта виступає як відображення сутності суспільства і виконує свої функції, найголовніша з яких – підтримка зв'язків між особистістю та соціумом.

Також, Е. Дюркгейм висунув низку теоретичних положень про освіту як соціальне явище:

- освіта як соціальний інститут залежить від умов суспільного розвитку, – освіта безпосередньо залежить від потреб суспільства,
- соціальні та економічні зміни у суспільстві завжди мають наслідком зміни в освіті,

– зміни в освіті та методах навчання залежать від типу суспільства і при переході від традиційного до індустріального суспільства, в освіті відбувається поглиблення індивідуалізації та посилюється диференціація у навчанні.

Окрім цього, ще Е. Дюркгаймом було визначено, що мета освіти як соціального інституту – навчання учнів/-иць таким моральним цінностям, які потрібні у відповідному типі суспільства. Французький соціолог вважав, що суспільство може вижити тільки за наявності достатньої гомогенності (згуртованості) своїх членів/-кинь, і саме освіта утримує та зміцнює цю гомогенність, закладаючи та розвиваючи у дітей ті якості, які необхідні для життя у соціумі, тобто, що освіта «зкладає» в нове покоління умови для свого подальшого існування.

Німецький філософ і соціолог Макс Вебер (1864-1920) зробив значний внесок у розвиток соціології освіти своїми дослідженнями проблеми взаємодії соціальних інститутів і теорії бюрократії, що призвели до принципово нового розуміння школи як соціальної системи. Так, характеризуючи діяльність освітніх установ, М. Вебер (Вебер, 1990) відзначає, що основною їхньою функцією є навчання особливим «культурним статусам». Він відзначає, що конфлікти інтересів різних груп суспільства та владні відносини впливають на освітню систему через інтереси та переваги панівних груп, які і формують освітню систему.

З американських соціологів, найвагоміший вплив на становлення та розвиток соціології освіти мав Лестер Франк Уорд (1841-1913). У своїй праці «Динамічна соціологія» (Ward, 1883), вперше висунув для соціології задачу вивчення освіти як суспільного явища. Л. Уорд визначав освіту насамперед як інструмент соціального прогресу, головним продуктом якого має бути щастя людини і вважав, що знання та освіта мають бути загальнодоступними для всіх задля забезпечення прогресу суспільства, а тому, шкільна освіта має бути обов'язковою та безкоштовною для всіх. Л. Уорд вважав, що основним

критерієм якості освіти повинен бути критерій її соціальної корисності, він підкреслював особливу роль школи у розвитку та трансформації суспільства. «Динамічні принципи» соціального прогресу, на яких ґрунтується соціологія Л. Уорда, переносяться також на бачення системи освіти:

- перший принцип характеризує відмінності в потенційних можливостях людей;
- другий принцип характеризує інновацію, що призводить до прогресу (при цьому Л.Уорд вважає кращою контрольовані, поступові інновації);
- третій принцип характеризує здатність до вольового розвитку;
- четвертий принцип – цілеспрямована еволюція, відповідно до якого розум повинен використовувати всі динамічні сили суспільства (людські бажання) конструктивно.

Соціологію освіти, як і будь-яку іншу галузь соціології, розглядають з різних теоретико-методологічних підходів, зокрема зосереджуюся на чотирьох: функціональному, конфлікціоністському, критичній теорії та інтерпретивізмі. В контексті даної роботи варто розглянути кожен з цих підходів.

Функціоналісти (Е. Дюркгейм, Ф. Браун, Ф. Трешер, У. Уоллер, Д. Прескотт, Т. Парсонс, Р. Мертон та ін.) зацікавлені у підтриманні соціального порядку. Вони розглядають освіту як спосіб відтворення та збереження рівності та стабільності у суспільстві. Науковці, які працюють, виходячи з даного підходу, розглядають все на макрорівні, зосереджуючи увагу на групах, інституціях, організаціях, а не на досвіді окремих індивідів, тобто соціологічне бачення освіти вибудовується на основі дослідження масових соціальних груп. Методологія функціоналістського підходу полягає в тому, що суспільство розглядається за аналогією до функціонування людського організму. Для того щоб суспільство успішно функціонувало, важливо, щоб кожен окремий «орган» виконував свої функції. Отже, якщо освіта (в розумінні всіх освітніх

інституцій) не буде працювати якісно, то це спричинить збої у функціонуванні суспільства, бо суспільному організму постачатимуться неякісні складники. У функціоналістському підході освіта повинна забезпечувати передання цінностей, навичок і настанов від одного покоління до іншого, що вважається запорукою підтримання налагоджених процесів, які забезпечують успішне функціонування та подальший усталений розвиток суспільства.

Еміль Дюркгейм вніс значний внесок у започаткування та розвиток соціології освіти, зробивши освіту центральним предметом своїх 3-ьох праць: «Освіта та суспільство» (1922), «Моральна освіта» (1925), «Еволюція освітньої думки» (1938). Дюркгейм був функціоналістом, відповідно освіту він також розглядав, як інструмент для підтримання соціального порядку.

На відміну від функціоналістичного підходу, конфлікціоністська парадигма зосереджена довкола структурної нерівності та імперативі, що суспільство весь час знаходиться у класовій боротьбі. Звідси, школи та освіта розглядаються як один з інструментів для відтворення класової нерівності.

Ральф Дарендорф (Dahrendorf, 1992) вважав, що конфлікт є природнім результатом у будь-якій системі управління, адже сутність соціального конфлікту полягає у відмінності соціальних позицій та ролей у суспільстві: одні мають владу та керують, інші – позбавлені цих привілеїв. І результатом буде загострення протиріч у суспільстві. Проте, конфлікти у суспільстві можна регулювати, скеровувати, для чого існують відповідні соціальні інститути, що виробляють правила поведінки для сторін конфлікту. І серед цих інститутів, школа (освіта) розглядається як один з механізмів соціальної диференціації.

Конфлікціоністи стверджують, що освіта сприяє відтворенню соціальної нерівності, адже діти робітничого класу відвідують школи для робітничого класу, які готують їх до неунікного майбутнього (Шевель, 2014). Як і функціоналісти, прибічники цієї теорії вважають, що школа слугує для соціалізації дітей і передачі їм цінностей та навичок, але у цьому випадку – для

відтворення несправедливої і нерівноправних соціальних відносин, які існують у суспільстві.

Критична теорія на відміну від двох раніше викладених теорій, розглядає суспільство, беручи до уваги людську агентність та індивідуальний досвід. Ця перспектива намагається деконструювати соціальну структуру та вказати на множинність дискурсів, які існують. Марк Хоркгаймер пише: *«Теорія є критичною в тій мірі, в якій шукає емансипацію людини, щоб звільнити її від тих обставин, які її полонили»* (Horkheimer, 1982, p.244). Пауло Фрейре, який поділяв марксистське уявлення про суспільство, де існує тільки два класи: пригноблені та гнобителі – наголошував у своїй книзі *«Педагогіка пригноблених»* (Фрейре, 2013), що пригнобленому класові потрібен особливий підхід до освіти, щоб він набув кричного усвідомлення того, що його пригноблюють, що як наслідок має призвести до революції. В основі його теорії освіти в центрі повинен бути індивід з його біографічно сформованою ситуацією.

Критична теорія розглядає інституцію освіти, як інструмент відтворення привілеювання та нерівності. Ця теорія є інтерсекційною, адже, крім класу, розглядає також інші соціальні характеристики людини: расу, гендер, етнічну приналежність – як такі, що впливають на становище індивіда у суспільстві. Важливим елементом у критичній теорії є побудова та аналіз дискурсу. У контексті освіти це означає, що важливо аналізувати, яким знанням і мові надають перевагу, проте пост-структуралістські фрейми критичної теорії критикують освіту за те, що вона вибудовує бінарні опозиції: чоловік – жінка, біла людина – чорна людина, гетеросексуал/-ка – гомосексуал/-ка.

Інтерпретативна теорія освіти є так званою неklasичною методологією. У її рамках кожна спільнота розглядається як така, що має неповторний набір цінностей, тому фокусується на мікроінтераkціях і соціальному конструюванні значень. Цей теоретичний підхід до вивчення освіти передбачає включене спостереження дослідника/-ниці за шкільною культурою та формами інтераkції

у кожній школі. У інтерпретивізмі фокус є на значеннях, які ми конструюємо через мову.

Такий короткий огляд теоретичних соціологічних підходів до проблематики освіти дозволяє зробити висновок про те, що у класичній соціологічній науці, початково не було розподілу освіти на формальну чи неформальну освіту, а освітній процес розглядався як цілісне поняття. Саме ж поняття «неформальна освіта» почало застосовуватись в соціології та педагогіці тільки з 60-х років минулого століття.

1.2. Неформальна освіта у соціології освіти

Як вже відзначено при розгляді питання про теоретичні підходи до освіти, концепція неформальної освіти є малодослідженою у соціології, адже як тема в академічному дискурсі з'явилася лише наприкінці 1960-их. Визначенню поняття, особливостям розвитку, функціонування неформальної освіти присвячені праці Ф. Кумбса, Ахмета (1974), Ла Бель (1982), Р. Кахане (1997). Ці ж самі питання висвітлюються у роботах вітчизняних науковців/-иць: Н. Павлик (2016), А. Гончарук (2012), І. Тригуба (2013), Л. Лук'янової (2011), Л. Мелешко (2016), І. Шевель (2015), О. Аніщенко, С. Прийма (2017), Н. Терьохіна (2014) та інші. Щодо особливостей неформальної освіти молоді свій науковий внесок зробили Огнев'юк В.О., Сисоєва С.О (2013).

Ввів поняття «неформальна освіта» у 1967 році в своїй праці американський педагог та економіст Філіп Кумбс. В цій роботі під назвою «Світова освітня криза: системний підхід» (Coombs, 1967), Ф. Кумбс розглядав проблеми, що на той час вже проявили себе в освітній галузі і саме цей педагог вперше звернувся до неформальної освіти як необхідного для суспільства соціального явища. Здійснюючи теоретичний аналіз неформальної освіти в соціології, необхідно передусім розглянути соціологічні погляди на види освіти, щоб виокремити, визначити поняття «неформальна освіта», окреслити її

характерні риси та з'ясувати мотивацію людей для здобуття освіти за такими неформальними освітніми програмами.

Так, теоретики соціології освіти розділяють 3 форми освіти: формальна (formal), неформальна (non-formal) та інформальна (informal) освіта. Перш ніж перейти до концептуалізації поняття неформальної освіти, слід розглянути концепт формальної та інформальної освіти. Кумбс і Ахмет (Coombs, Ahmed, 1974) визначають формальну освіту за такими основними характеристиками: інституціоналізована, хронологічно поділена (на класи, наприклад) та ієрархічно організована. Інформальна освіта – це процес навчання індивіда протягом всього життя, який. Відбувається через комунікацію та щоденні інтеракції з іншими людьми. Неформальна освіта – це будь-який організований систематичний процес навчання, який відбувається за межами формальної інституції освіти (La Belle, 1982).

Однак, на сьогодні дане визначення початку 80-х років, попри його вичерпну точність, вбачається надто узагальненим, тому варто навести й інші, більш сучасні погляди на визначення самого поняття «неформальна освіта», а також її основні характеристики, адже саме ці специфічні характеристики зумовлюють мотиваційні чинники для молоді у здобутті освіти за неформальними програмами навчання. А. О. Гончарук визначає неформальну освіту як навчальний процес, який є структурованим, організованим та цілеспрямованим, проте відбувається за межами інституції формальної освіти та має на меті задовольнити освітні запити різних груп населення (Гончарук, 2012).

М. Лук'янова зазначає, що неформальна освіта не ставить жодних вікових, професійних та інтелектуальних обмежень, крім того часто не прив'язана до часових рамок, що дає індивідам більше свободи у процесі навчання (Лук'янова, 2011). Тобто – в умовах здобуття освіти за неформальними програмами навчання, «учні/учениці» не відчувають на собі дискримінації та постійного тиску щодо реченців. При такій формі навчання

ефективному засвоєнню знань та навичок сприяє і те, що у неформальній освіті не діє усталена система ролей, яка є характерною для формальної освіти, а саме: «вчитель/-ка – учень/-иця» або «вихователь/-ка – вихованець/-ка» (Трамбовецька та ін., 2015). На противагу чітким рамкам «вчитель/-ка – учень/-иця», неформальна освіта надає більше свободи і ширші інституційні межі, бо фокусується на якості взаємодії, а не на ієрархічно владні стосунки між вчителем/-кою, ментором/-кою, тренером/-кою та реципієнтом/-кою знань. В умовах неформальної освіти авторитетність суб'єкта який навчає, залежить напряду від якості його роботи. Тому, можемо зробити висновок ще й про те, що неформальна освіта орієнтується на пізнавальне мотивування суб'єктів при здобутті знань у професійній, загальнокультурній та особистісній сферах.

Варто відзначити, що організації та заклади, що надають освітні послуги за неформальними програмами, зазвичай, не присуджують кваліфікацій і не проводять формального оцінювання навчальних досягнень учасників. За умов здобуття освіти за неформальними програмами, учні/-иці менше конкурують та змагаються між собою, а більше вчаться ефективним формам взаємодії змагаючись, насамперед, з собою, випробовуючи власний потенціал.

У сфері неформальної освіти головною мотивацією учасника/-иці процесу є оволодіння знаннями, отримання кваліфікації, навичок. Адже сертифікат про отримання неформальної освіти, навіть якщо видається, то не має формальної ваги, отже – не важливо які оцінки, чи-то кваліфікації будуть в ньому зазначені. Особа, що навчається за неформальними освітніми програмами чітко усвідомлює, що значення та вартість мають тільки здобути нею знання та навички, тому в процесі такого навчання основну роль відіграє самооцінка учня/-иці. Варто підкреслити, що однією з основних відмінних характеристик є волонтаризм, який притаманний неформальній освіті. Освітній процес за програмами неформальної освіти відбувається, перш за все через бажання особи, яка навчається, таке навчання є не обов'язковим.

Здійснюючи дослідження мотивації молоді навчатись за програмами неформальної освіти, не слід розділяти всі три форми навчання, як повністю окремі та незалежні, адже навіть у школі відбувається поєднання всіх трьох форм навчання: формальна освіта характеризується школою як державною інституцією і обов'язковою для всіх громадян/-ок, «прихований навчальний план» є одним із проявів інформальної освіти у шкільному просторі, а неформальна освіта може здійснюватися через факультативні заняття після основної навчальної програми. Важливим, в контексті даної курсової роботи є дослідження мотивації української молоді 17-20 років навчатись за програмами неформальної освіти. Специфічність досліджуваної соціальної групи полягає в тому, що це є вікова група, члени якої щойно завершили навчання за формальними освітніми програмами і мають намір здобувати неформальну освіту (додатково до подальшої формальної освіти, або як альтернативну формальній освіті).

Відзначу, що у своєму дослідженні я посилаюсь на визначення та розуміння неформальної освіти за Кахане. Кахане стверджує, що у суспільстві такі дві форми навчання як неформальна та інформальна ототожнюються, і розуміються як будь-яке навчання, що організоване або просто відбувається за межами формальної інституції освіти. Менторська допомога, передання навичок, знань від батьків до дітей і самостійно керовані процеси навчання, за Кахане, є формами інформальної освіти (Kahane, 1997). Отже, в цій роботі, неформальна освіта розглядатиметься як освіта, що необов'язково має організований та систематичний характер і здійснюється поза межами організованих освітніх закладів за допомогою різних способів: менторська допомога, тренінги, практична освіта з передання навичок, самокеровані процеси навчання. В межах досліджуваної теми неформальної освіти розглядаються індивідуальні заняття під керівництвом тренерів чи репетиторів, тренінги та коротко та довгострокові курси, навчання у неформальних освітніх інституціях, дистанційних (он-лайн) навчальних закладах. Неформальна освіта

розглядатиметься як процес здобуття знань на підставі мотивації що переслідує як практичні короткострокові так і довгострокові цілі, які ставить перед собою українська молодь.

Підсумовуючи дослідження питання про неформальну освіту у соціології, слід наголосити, що від початку 70-х до 90-х років минулого століття, неформальна освіта, як соціальне явище, набула великого значення та поширення у всіх розвинених країнах. Про це свідчить той факт, що в середині 90-х років, під терміном «освіта впродовж всього життя», програми неформальної освіти були визнані на міжнародному рівні Організацією Безпеки та Співпраці у Європі (ОБСЄ).

Так, у 1996 році «освіта впродовж всього життя» була задекларована ОБСЄ, що підтверджує розуміння важливості та ефективності неформальної освіти для розвитку сучасного суспільства та будь-якої розвиненої європейської держави. Тобто, можемо стверджувати, що неформальна освіта отримала формальне визнання. І тема залишається актуальною, адже за підтримки Європейської комісії молодіжний відділ Ради Європи, ресурсні центри SALTO, тренерський пул Ради Європи працюють над тим, щоб неформальна освіта здобула визнання та підтримку на європейському рівні.

1.3. Код неформальності Кахане

Код неформальності був розроблений Кахане головно у його книзі «Витоки постмодерної молоді: неформальні молодіжні рухи у порівняльному аналізі» (Kahane, 1997). Науковець стверджує, що постмодерна молодь мислить інакше від поколінь попередників/-иць. Зокрема він відзначає, що, попри багато столітній імператив про те, що суспільству для його злагодженого функціонування потрібна стабільність, постмодерна молодь є надзвичайно хаотичною у своїх виборах, бо:

- головною метою є максимальне вираження індивідуальності та бажання пізнати себе глибше;
- світ змінився, і змінюється далі надто швидкими темпами, що унеможлиблює злагоджене функціонування суспільства, за умов закам'янілості суспільного устрою, інституцій і старих стандартів (Kahane, 1997).

Від 1997 року ці твердження стали тільки більш актуальними для ширшого кола населення планети. Як стверджує Кахане (Kahane, 1997, р. 24): *«Ми можемо припустити, що автентичність буде розвиватися у соціальному контексті, який є базованим на коді, який максимізує свободу вибору»*.

Термін «код» будемо розуміти як елементарний набір норм, який формує та визначає норми поведінки індивідів (Parsons: 1975, р. 357). Кахане не погоджується з думкою, що неформальні організації та рухи є обов'язково неструктурованими, навпаки ж, у його розуміння вони мають свою структуру та логіку, за якою здійснюють свою діяльність. – цю структуру він описує кодом неформальності. За роки своєї наукової діяльності Кахане виділив 8 компонентів коду неформальності, які повністю або частково притаманні всім неформальним рухам і організаціям. Крім того, що у своєму коді неформальності Кахане виділив ці 8 компонентів, він також пояснив, який вплив кожен із них має і як проявляється в дії (див. Таблиця 1.3).

Таблиця 1.3. Компоненти неформальності Кахане

№	Компонент	Опис
1	Волонтаризм	Процес прийняття рішень без обмежень: коли індивід може обирати з широкого рангу опцій відповідно до своїх вподобань / інтересів.
2	Багатокомпонентність	Широкий спектр активностей, які є відносно рівними у своїй суті, проте однаково важливі.

№	Компонент	Опис
3	Симетрія	Збалансовані реципрокальні відносини, в яких жодна зі сторін не нав'язує свою волю іншій; відносини, засновані на рівності ресурсів (влади, престижу, багатства) і на взаємному координуванні принципів і очікувань.
4	Дуалізм	Співіснування двох різних або навіть протилежних, проте однаково цінних поведінкових орієнтацій (індивідуалізм і колективізм).
5	Мораторіум	Можливість тимчасово відкласти обов'язки та прийняття рішень, що дає змогу пробувати і помилятися у широких інституційних межах
6	Модальність	Структура є модальною, якщо складена з числа блоків (або активностей), які можуть компонуватися порізно.
7	Експресивний інструменталізм	Діяльність та завдання виконуються як заради самого завдання, так і задля досягнення майбутніх цілей, які мають інструментальну цінність як у теперішньому, так і в майбутньому.
8	Прагматичний символізм	Приписання символічного значення діяльності та / або функціонального значення символам та цінностям.

Відповідно у неформальній освіті також є певні критерії, які повинні задовільнятися, якщо ми визначаємо якусь програму або форму навчання як інформальну, зокрема це: волюнтаризм, багатокomпонентність, симетрія, дуалізм, мораторій, модульність, експресивний інструменталізм, символічний прагматизм, інституційна автономія. Отже, у цій роботі буде проведена спроба протестувати код неформальності Кахане для формування критеріїв неформальної освіти. Базою для визначення відповідності зазначених

компонентів дійсності є зазначені респондентами/-ками критерії програм, які вони відносять до неформальної освіти.

1.4. Мотивація української молоді навчатися на програмах неформальної освіти

Тематика мотивації української молоді навчатися за програмами неформальної освіти не є достатньо розробленою. Наразі, можна відзначити, що ця тема майже не досліджувалась українськими вченими-соціологами/-инями. В Україні, як зазначають вітчизняні науковиці Мелешко, І. В. (2016) та Москаленко Л. М. (2018), неформальна освіта знаходиться ще на початковому етапі свого становлення, хоча протягом останніх десяти років, навчання за програмами неформальної освіти набуває все більшої популярності, особливо серед молоді. Українська молодь все більше розуміє що формальна освіта у ЗВО, яку вона здобуває протягом 4-5 років навчання, не встигає за сучасним соціальним та економічним розвитком, за вимогами, які висуваються до кваліфікацій молодих спеціалістів. Також науковиці відзначають, що по завершенню навчання у ЗВО, їхні випускники не мають достатніх знань та навичок для швидкого включення молоді у трудовий процес за отриманою спеціальністю. Фактично, формальна українська вища освіта не готує випускників до потреб сучасного ринку праці. Розрив між знаннями і навичками, які отримує молодь у навчальному закладі, та вимогами роботодавців дедалі поглиблюється. Відповідно до дослідження Світового Банку, проведеного у 2015 році, 4 з 10 компаній, які займаються діяльністю в ключових сферах економіки, заявляють про значний розрив між тим, якими навичками володіють робітники/-иці та цілями, які ставить перед собою бізнес (The World Bank, 2015).

На жаль, щодо цієї соціальної групи (молодь 17-21 років), тенденція щодо підвищення зацікавленості у здобутті освіти за неформальними

програмами навчання є недослідженою, однак, можна зробити висновок про те, що значний вплив на посилення цієї тенденції має розвиток інформаційних технологій. Сьогодні, молодь, чи з великого міста, чи маленького селища, фактично має однакові можливості доступу до інформації за допомогою інтернету, а отже й до форм дистанційного неформального навчання, або пошуку відомостей про стаціонарні неформальні освітні установи.

Висновки до розділу 1.

Підсумовуючи результати теоретичного аналізу неформальної освіти, необхідно наголосити на тому, що в умов сьогодення формальна та неформальна освіта не конкурують, а доповнюють одна одну. Переваги, які надає ширше застосування навчання за неформальними освітніми програмами в тому, що саме в цій сфері можливо випробування новітніх інноваційних методик, які не так легко запроваджуються у системі формальної освіти. Звичайно, неформальна освіта не є обов'язковою, вона здобувається на добровільних засадах і наразі не може замінити чи витіснити існуючу систему формальної освіти, однак, мотивація у здобутті знань за неформальними програмами освіти є більш результативною, адже базується на усвідомленому бажанні молоді оволодіти тими чи іншими знаннями та навичками. При здійсненні теоретичного аналізу неформальної освіти зроблено висновок про те, що неформальна освіта, це освіта, що необов'язково має організований та систематичний характер і здійснюється поза межами формальних освітніх закладів за допомогою різних способів: менторська допомога, тренінги, практична освіта з передання навичок, самокеровані процеси навчання. Крім того програми неформальної освіти повинні задовольняти компоненти коду неформальності Кахане: волюнтаризм, багатокomпонентність, симетрію, дуалізм, мораторіум, модальність, експресивний інструменталізм, прагматичний символізм. Проте слід зазначити, що у межах цієї роботи до програм неформальної освіти будуть зараховані і ті, які називають респонденти, проте, які не обов'язково відповідають всім 8 компонентам, адже основний мій

науковий інтерес полягає у з'ясуванні мотивації молоді здобувати знання за межами формальної інституції освіти. На сучасному етапі розвитку освітньої системи в Україні потребують системного наукового дослідження програми, методики та результати застосування як формальної, так і неформальної освіти, а також дослідження механізмів їх взаємодії задля покращення освітнього рівня української молоді.

РОЗДІЛ 2. МОТИВАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ НАВЧАТИСЯ НА ПРОГРАМАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Загальна інформація про метод дослідження та інформантів/-ок

Для дослідження мотивації української молоді 17-21 років навчатися на програмах неформальної освіти було обрано якісницький метод напівструктурованих глибинних інтерв'ю. Цей метод був застосований з огляду на те, що тема неформальної освіти є малодослідженою в Україні та світі, а також тому, що для повного розуміння мотивації студентства та випускників/-иць є важливою їх біографічно сформована ситуація та можливість заглибитися у власні думки через відкриті питання інтерв'юєрки. Для дослідження було проведено 9 глибинних напівструктурованих інтерв'ю зі студентством і випускниками/-цями Української академії лідерства.

Основними очікуваннями щодо цієї роботи було те, що респонденти проявлять глибоку обізнаність у темі неформальної освіти, зможуть навести приклади програм і продемонструють глибоке розуміння мотивації пошуку знань за межами інституції формальної освіти. Основою для такого припущення є активна залученість студентства та випускників/-иць УАЛ в різноманітні соціальні та активістські проекти. Зокрема випускниками УАЛ створені проекти «Великдень Разом», «Різдво Разом», «Краса Рятує», ГО 'Girls Leadership Community', форум «Б.У.М», а також 29,22% випускників/-иць є активними членами/-кинями студентського самоврядування своїх ЗВО (База даних УАЛ). Також важливим є прагнення молоді відповідати стандартам світу, який надто швидко змінюється, а відповідно втілення у життя настанови про навчання впродовж життя.

Крім того, необхідно зазначити, що я є випускницею Української академії лідерства (осередку Львів) та проходила навчання за програмою у 2016-2017 рр. З власного досвіду та постійного перебування у дискурсі академії

ще до проведення дослідження у мене були певні гіпотези та інсайдерська інформація про УАЛ. Проте важливо також зазначити, що я була студенткою другого набору академії, коли ще багато процесів не були налагодженими. Досвід навчання в УАЛ різних для кожного року та осередку навчання, бо наповнення програми та ментори/-ки є різними. Також мій досвід навчання в УАЛ допоміг мені швидко знайти спільну мову з респондентами/-ками та вибудувати питання, які змогли глибше розкрити тему. Проте цікавим є той факт, що з власного досвіду знаю про багато недоліків програми та, загалом, неформальної освіти, але респонденти/-ки спрямовували свої відповіді на позитивні аспекти академії.

2.1.1. Відбір інформантів/-ок та їх основні характеристики

Для інтерв'ю було обрано студентів/-ок і випускників/-иць різних років навчання, а також з різних осередків Української академії лідерства з метою з'ясувати розуміння феномену неформальної освіти та глибинної мотивації навчатися за програмами неформальної освіти серед молоді різного віку та з різним досвідом навчання в УАЛ. Слід зазначити, що в УАЛ навчаються люди зі всієї України і їх розподіл по осередках здійснюється на випадковій основі, тому за мету не було поставлено відібрати представників/-иць всіх осередків. Для дослідження було проведено 9 інтерв'ю: кількість зумовлена обмеженням часом і ресурсами.

Для проведення інтерв'ю студентів/-ок і випускників/-иць було відібрано методом за доступністю. Деякі респонденти/-ки самостійно зголосилися взяти участь в опитуванні. Формальними критеріями відбору було тільки те, щоб:

- людина мала досвід навчання в УАЛ,
- були представлені різні осередки УАЛ.

Важливо зазначити, що інформанти/-ки, які самостійно проявили бажання взяти участь в опитуванні, швидше за все, є зацікавленими у тематиці та мають позитивний досвід навчання на програмах неформальної освіти. Крім того, в УАЛ відбирають активну молодь, яка вже до навчання а програмі має

власні успішно реалізовані проєкти, брала участь у шкільному самоврядуванні та має активну громадську позицію. Відповідно вибірка не є достатньо різноманітною та, швидше, у певній мірі заангажованою.

Всі респонденти/-ки, які були опитані мали ще відмінний від УАЛ досвід навчання на програмах неформальної освіти як до УАЛ, так і після, хоча це не було формальним критерієм відбору (так склалося випадково). Так як проведення інтерв'ю відбувалося під час карантину, респонденти/-ки перебували в різних містах (Київ, Краматорськ, Полтава, Ужгород, Львів, Тофтлунд (Данія), Івано-Франківськ). Слід зазначити також, що респонденти/-ки походять з різних міст і регіонів України, проте мова спілкування у всіх була українська.

Середній вік респондентів/-ок 19 років. Для візуалізації і можливості ознайомитися з основними характеристиками респондентів/-ок було створено Таблицю 2.1.1.

Таблиця 2.1.1. Дані про респондентів/-ок

№	Ім'я респондента/ки	Стать	Вік	Осередок	Місто	Рік навчання
1	Олексій Г.	Чоловік	18	УАЛ Львів	м. Київ	2019-2020
2	Юрій Д.	Чоловік	21	УАЛ Харків	м. Кам'янка-Бузька	2017-2018
3	Ерік Д.	Чоловік	21	УАЛ Харків	Філософія	2018-2019
4	Лукія К.	Жінка	20	УАЛ Львів	м. Севастополь	2016-2017
5	Анна К.	Жінка	19	УАЛ Львів	м. Полтава	2019-2020
6	Оксана М.	Жінка	20	УАЛ Харків	сmt. Димир	2019-2020
7	Богдан П.	Чоловік	18	УАЛ Львів	м. Краматорськ	2019-2020

№	Ім'я респондента/ки	Стать	Вік	Осередок	Місто	Рік навчання
8	Ярина Р.	Жінка	21	УАЛ Львів	м. Івано-Франківськ	2016-2017
9	Дмитро Ч.	Чоловік	17	УАЛ Миколаїв	м. Київ	2019-2020

2.1.2. Інформація про метод збору даних

Всі глибинні інтерв'ю були проведені за допомогою відеозв'язку через Skype та Facebook Messenger через запроваджений з 12 березня 2020 року карантину в Україні. Проведення інтерв'ю через відеозв'язок було зручним для респондентів/-ок, адже легко було знайти вільний час для розмови та не потрібно було витратити додатковий час на дорогу, крім того це уможливило дотримання карантинних обмежень.

Перед початком інтерв'ю всіх респондентів/-ок було попереджено про те, що розмова буде записана на диктофон і гарантована анонімність. Також було зазначено, що у разі не бажання відповідати на певні питання, респондент/-ка може пропустити це питання без пояснення причин.

Середня тривалість інтерв'ю коливалась від 43 до 45 хвилин. Тривалість розмови залежала від того, наскільки респондент/-ка був/-ла обізнаний у тематиці неформальної освіти та, безпосередньо, від особистого досвіду участі у неформальній освіті.

Без урахування соціально демографічного блоку, гайд інтерв'ю містив 3 блоки питань. Перший блок був присвячений уявленню респондента/-ки про неформальну освіту: питання були спрямовані на з'ясування розуміння респондента/-ки явища неформальної освіти та виділення певних її критеріїв. Питання цього блоку були спрямовані на спробу з'ясувати розуміння терміну «неформальна освіта» серед студентства та випускників/-иць УАЛ.

Другий блок мав на меті з'ясувати особистий досвід людини навчання на таких програмах. Зокрема, респондентам/-кам було запропоновано назвати програми неформальної освіти, в яких вони брали участь, розказати про їх структуру та особливості. Також важливим було з'ясувати, чому ті чи інші форми взаємодії людина відносить до досвіду неформальної освіти.

Третій блок був присвячений з'ясуванню мотивації людей подаватися на програми неформальної освіти та здобувати знання за межами закладів формальної освіти. У деяких респондентів/-ок був досвід навчання у ЗВО як до (як серед цьогорічного студентства УАЛ, так і серед випускників/-иць), так і після УАЛ (актуальне лише щодо випускників/-иць), тому цікавим було також визначення мотивації брати академічну відпустку в університеті, щоб піти в УАЛ.

Для отримання якісних і більш повних даних мною були застосовані прийоми «ехо», синонімічних запитань, підсумовуючих запитань, проєкцій (зокрема на друзів / подруг), а також витримання пауз необхідних респондентам/-кам для формування більш точних думок.

2.2. Результати дослідження мотивації української молоді навчатися на програмах неформальної освіти

При аналізі отриманої інформації після інтерв'ю було зроблено фокус на чотирьох основних категоріях:

- 1) визначення неформальної освіти,
- 2) критерії віднесення якогось досвіду до неформальної освіти,
- 3) проєкти / ативності, що є прикладами неформальної освіти,
- 4) мотивація здобувати знання на програмах неформальної освіти.

До першої категорії було віднесено всі спроби респондентів/-ок проінтерпретувати термін «неформальна освіта». До категорії «критерії

неформальної освіти» було віднесено аспекти, які респонденти/-ки зазначали як важливі у неформальній освіті, ті, на основі яких вони відносили той чи інший досвід до неформальної освіти та критерії, які були вибудовані на опозиції до формальної освіти. До категорії «приклад неформальної освіти» відносяться всі програми, активності, ресурси, які респонденти/-ки називали неформальною освітою. Категорія «мотивація» відображає чинники подачі заявок на програми неформальної освіти та загальні аспекти, що впливають на бажання молоді шукати можливості навчання за межами шкіл та ЗВО.

2.2.1. Уявлення студентства та випускників/-иць УАЛ про неформальну освіту

Для з'ясування уявлень студентства та випускників/-иць УАЛ про неформальну освіту, респондентам/-кам було задано питання: *«Чи можеш ти якось означити, що для тебе означає це явище неформальної освіти?»*, *«Що таке неформальна освіта і як би ти сформулював визначення неформальної освіти?»*, *«Як ти розумієш явище, концепт неформальної освіти? Неформальна освіта для тебе це що? Як би ти її визначив?»* та подібні. У більшості респондентів/-ок дане питання не викликало довгих роздумів, перш ніж дати відповідь. Крім того, тлумачення терміну «неформальна освіта» було досить подібним у всіх респондентів/-ок.

«Я би визначив це, напевно... Ну... (сміється). Це освіта, яка не є формальною. Типу, якщо так казати, то неформальна освіта - це така собі сукупність певних методів, практик, яка пов'язана з освітнім процесом, але вона це робить альтернативними речами.» (Дмитро Ч., 17 років, УАЛ Миколаїв 19-20)

«Це все, що поза формальною (сміється)... Грубо кажучи, це все, що не вписується у формальну освіту: у школу, університет. Це все, що є поза цим. Зрозуміло, що це інакший тип викладання, інакший тип спілкування з лекторами чи викладачами, то це все значно вільніше, значно простіше в моральному такому плані.» (Ярина Р., 21 рік, УАЛ Львів 16-17)

«Неформальна освіта - це освіта, яка йде впродовж життя... Це не про школу, це не про дипломи, це просто про якісь життєві необхідності, які в тебе виникають і які тобі потрібно заповнити.» (Оксана М., 20 років, УАЛ Харків 19-20)

«Неформальна освіта - це більше про особистість. А немає диплому по тому, яка ти особистість.» (Оксана М., 20 років, УАЛ Харків 19-20)

Навіть з наведених вище цитат можна помітити, що часто респонденти/-ки пояснюють неформальну освіту через опозицію до формальної. Іншими словами, вони сприймають неформальну освіту не як заміну формальної, проте якийсь відмінний від формальної спосіб здобувати знання.

Також був респондент, який розповідав про неформальну освіту, як таку, що є відмінною від радянської, по суті, ототожнюючи формальну освіту в Україні з освітою за радянськими стандартами.

«Неформальна освіта – це освіта, яка вийшла за совкові стандарти. І більше розумію психологію дитини та акцентує на її потреби.» (Ерік Д., 20 років, УАЛ Харків 18-19)

При тому, на прохання означити «совкові стандарти» для кращого розуміння визначення, респондент відповів:

«Совкові стандарти – це однаковий результат для всіх. Тобто не однакові можливості, а однакові результати.» (Ерік Д., 20 років, УАЛ Харків 18-19)

Слід зазначити також, що при визначенні неформальної освіти респонденти/-ки часто зверталися до пояснення її як чогось нового, чогось, що виникає як відгук на зміни у суспільстві. Не називаючи «неформальну освіту» новою формою навчання / здобуття знань, а радше як форму освіти, яка постійно змінює свої підходи та форми.

«А якщо людина прийшла в академію, то навіть якщо вона не знала, що це таке, то вона вже відбилась від того шляху і їй легше пробувати щось нове. От, того неформальна освіта, для мене, це так само про щось нове.» (Чорний Дмитро, 17 років, УАЛ Миколаїв 1920)

«Неформальна освіта - це... еге... це... це та освіта, яка реагує на виклики часу, на потреби часу.» (Юрій Д., 21 рік, УАЛ Харків 17-18)

«...у неформальній освіті ті, хто здобувають освіту є більш зацікавленими і від того їм легше пробувати якісь, і від того, що вони вже відбилися від чогось формального, їм легше пробувати якісь нові підходи, практики.» (Дмитро Ч., 17 років, УАЛ Миколаїв 19-20)

Респонденти/-ки, які на момент проведення інтерв'ю були схильні більше розмовляти про Українську академію лідерства та часто формували свої пояснення на прикладах саме УАЛ. Тому неформальну освіту ототожнювали з УАЛ.

Один респондет навів цікаву аналогію зі шведським столом, пояснюючи це тим, що у неформальній освіті є широкий вибір, багато інформації, проте ти самостійно обираєш, що тобі потрібно, а що можна відсіяти. Ця тенденція також простежувалася у інших респондентів/-ок, які вказували на те, що отримувачу/чці послуг неформальної освіти дається широкий спектр знань, проте не все є суттєвим для кожного/-ої, і тут неформальна освіта і уособлює велику свободу.

«Мені подобається аналогія зі шведським столом: викладається дуже багато різних страв, а ти сам обираєш, що ти з цього візьмеш. От це неформальна освіта - стіл шведський.» (Богдан П., 18 років, УАЛ Львів 19-20)

2.2.2. Критерії визначення певного досвіду як неформальної освіти

Одним зі завдань дослідження було також перевірити, чи можна віднести критерії неформальності Кахане до критеріїв, за якими визначають певний досвід освіти як неформальну освіту. Тому респондентам/-кам було запропоновано вивести свої критерії неформальної освіти, тобто певні аспекти, за якими людина відносить той чи інший досвід / активність до неформальної освіти. Для цього респондентам/-кам задавалися наступні питання: *«Чи є у тебе якісь критерії, за якими ти визначаєш, що буде неформальною освітою?»*, *«Які б основні критерії неформальної освіти ти б назвала. От, неформальна освіта - це 1, 2, 3, 4...»*, *«А якби ти поєднував от ці всі штуки, які ти назвав неформальною освітою, і виділив якісь критерії того, за якими ти відносиш те чи інше явище до неформальної освіти. Якими були б ці критерії?»* та інші.

Для кращого структурування інформації і наданих відповідей буду подавати отримані дані, поділивши їх на 8 критеріїв коду інформальності

Кахане: волюнтаризм, багатокомпонентність, симетрія, дуалізм, мораторіум, модальність, експресивний інструменталізм, прагматичний символізм.

Волюнтаризм.

Волюнтаризм Кахане визначав як власне бажання, прагнення. Всі 9 респондентів/-ок відмітили волюнтаризм, як обов'язковий критерій неформальної освіти. На їх думку, здобувати неформальну освіту неможливо за відсутності власного бажання, мотивації. Весь процес навчання на програмах неформальної освіти збудований довкола власного бажання індивідів, а не на підґрунті обов'язковості.

«І мені здається, що тут суть саме у цьому, що тобі це треба і ти йдеш і здобуєш.»

(Анна К., 19 років, УАЛ Львів 19-20)

«...це про цікавість, про те, що тобі.. ну, справді цікаво, тому що неформальною освітою неможливо займатися тоді, коли ти не зацікавлений у цьому.» (Анна К., 19 років, УАЛ Львів 19-20)

«... у тебе виникає якась потреба чомусь навчитися (наприклад, комунікувати) - і ти йдеш і шукаєш можливість цьому навчитися. Це не про школу, це не про дипломи, це просто про якісь життєві необхідності, які в тебе виникають і які тобі потрібно заповнити.»

(Анна К., 19 років, УАЛ Львів 19-20)

«...у неформальній освіті люди самі свідомо вибирають неформальну освіту.»

(Олексій Г., 17 років, УАЛ Львів 19-20)

«...і в тому, тіпа, і поінт, що в універ я скоріше іду, бо туди треба іти, бо всі ідуть, а в академію я іду, тому що у мене є своя власна мотивація, того що я якби відходжу від загальноприйнятого шляху.» (Дмитро Ч., 17 років, УАЛ Миколаїв 19-20)

«...основний поінт для мене у неформальній освіті - це те, що основною зацікавленою особою є я. Якщо у формальній освіті, скоріше, вчитель, держава і, загалом, вся ця інституція освіти є зацікавленою, щоб я вивчився, то... то що вони комунікують разом з іншими державними органами, і якщо брати мою таку суб'єктність, точніше об'єктність, що вони наді мною роблять освіту, то у неформальній - я освіту здобуваю для себе.» (Дмитро Ч., 17 років, УАЛ Миколаїв 19-20)

Отже, ми бачимо, що для респондентів/-ок важливим у неформальній освіті є їх усвідомлений вибір і власна цікавість. Також з відповідей можна зробити висновок, що волонтаризм також проявляється у тому, що людині не страшно піти проти течії, відійти від загальноприйнятого життєвого шляху, що також є свідченням того, що вибір на користь неформальної освіти люди роблять більш усвідомлено. Часто респонденти/-ки виводили цей критерій неформальної освіти на протигагу формальній, адже для всіх є обов'язковим навчання у школі, також респонденти/-ки відзначали, що університет теж є обов'язковою освітньою ланкою (хоча формально це так не є). На їх думку, особистість зобов'язана вступати до ЗВО, бо від неї цього вимагає суспільство, і дуже важко не піддаватися цьому тискові та обирати альтернативні шляхи.

Багатокомпонентність.

Цей критерій має на увазі те, що програма / організація пропонує широкий спектр активностей. Говорячи про складові навчального процесу у неформальній освіті, респонденти/-ки часто будували свої пояснення на опозиції до досвіду, отриманого під час навчання у школі. Наголос також робився на тому, що школа та університет часто сфокусовані на одному форматі викладання / навчання, в той час як неформальна освіта пропонує широкий спектр активностей і форматів дл отримання знань та навичок.

«От можна навести такий приклад: я коли був у школі і хотів на канікулах багато що встигнути - це для мене означало, що я маю цілий день сидіти і багато читати, наприклад - то для мене по шкільним рамкам багато встигати. Коли я хочу багато встигнути після академії на канікулах - це значить, що я маю за цей день і побігати, і відпочити, і повчитися, і з друзями поспілкуватися, тобто я проводжу цей день збалансовано.» (Дмитро Ч., 17 років, УАЛ Миколаїв 19-20)

«Ну, у нас, в УАЛі, велика частина нашого ресурсу, нашого часу йде на якийсь імпакт, тобто якийсь імпакт назовні. У нас... один раз в тиждень стабільно волонтерство по декілька годин. І ми ходимо в різні. Так як ми у Львові, ми ходимо в різні міські... дитячі

будинки, будинки людей похилого віку... а, потім ми також задіяні в Львівській волонтерській кухні.» (Олексій Г., 17 років, УАЛ Львів 19-20)

«У школі цінність “вкласти у мене побільше знань і того, щоб я склав екзамен”, що частково залежить від кількості знань, напевно, в більшій мірі. ААааа... в академії все зосереджено на якийсь ефемерний розвиток [...] питання в тому, що він мене розвиває більш у багатьох напрямках і від того програма стає такою. Ну, я весь день вчусь і тут у мене рефлексія, наче не схоже на навчання, і тут у мене ще біг, наче я вчусь тільки 3 години, але насправді вчусь цілий день.» (Дмитро Ч., 17 років, УАЛ Миколаїв 19-20)

Симетрія.

Симетрія визначається у збалансованих реципрокальних відносинах, тобто що у процесі навчання жодна зі сторін не має якоїсь апріорної авторитетності та більшої ваги. Це певне навчання на рівних. Усі респонденти/-ки наголошували на тому, що програмам неформальної освіти є характерним особливий підхід до викладання / ведення навчального процесу. Знову ж, багато хто відсилався до порівнянь з формальною освітою та порівнював моделі поведінки вчителів/-шок і лекторів/-ок або ж менторів/-ок. Всі відзначили, що неформальній освіті більш притаманний підхід навчання, коли є можливість ставити під питання думки, які озвучуються «викладачем/-кою», навчання, в якому є місце для побудови дискусії.

«В академії можна сказати зі мною може ментор особисто подискутувати, він може мене особисто спитати, типу, всяка така штука.» (Дмитро Ч., 17 років, УАЛ Миколаїв 1920)

«Наприклад, у формальній освіті я відчуваю сильне дистанціювання між мною і викладачем. І, напевно, я думаю у неформальній освіті ти з людьми ти міг би мати дуже хороши діалог, бо істина здобувається у дискусії.» (Лукія К., 20 років, УАЛ Львів 16-17)

«Ну, не знаю, у школі пів уроку йшло на перевірку домашнього завдання, а потім ще пів уроку розповідали, який я поганий. Аааа... в... неформальній освіті такого немає, навіть якщо людина, ну, лектор, яка задає задачі, чимось незадоволена, вона подає це так, щоб не образити, а розказати, чому їй було не комфортно. Не має такого, що ти дурак, бо ти не

зробив завдання. Ні, це не про це. Для мене легше. Я думаю, що у неформальній освіті людям легше бути собою.» (Олексій Г., 17 років, УАЛ Львів 19-20)

«Для мене, це можливо стереотип, формальна освіта - це коли є хтось тіпу вищий, вчитель - це бог, а неформальний вчитель - це такий же самий учень, як ти протягом того, як він розказує він теж вчиться чомусь і ви на рівних умовах. [...] неформальна освіта - це про діалог більше, ніж про монолог, тобто немає домінуючої позиції.» (Богдан П., 18 років, УАЛ Львів 19-20)

Одна респондентка і один респондент зазначили також у контексті академії про цю симетрію, описуючи те, що в УАЛ ніхто ні на кого ніякі санкції не застосовує. Респонденти/-ки усвідомлюють, що навчання в УАЛ для них відбувається на рівних з менторами, вони відчують, що можуть з ними порадитися та те, що ментори, лектори/-ки готові до діалогу з ними.

«...немає ніяких покарань: ти сам контролюєш цей процес. Ну, відповідальність вся на тобі лежить по суті.» (Оксана М., 20 років, УАЛ Харків 19-20)

«Я думаю в неформальній освіті немає такої ієрархії чіткої і якщо вона є, то ця ієрархія не є якимось важелем для маніпуляцію. Бо, наприклад, у школі буває: “Ой, ти це не робиш, я зараз директору розкажу”. А в неформальній освіті, в УАЛ, наприклад, директор та вчитель є для мене на одному рівні, бо я і з тим, і з тим комунікацію веду.» (Олексій Г., 17 років, УАЛ Львів 19-20)

Отже, важливим критерієм неформальної освіти випускники/-иці та студентство УАЛ визначають можливість спілкуватися на рівних з організаторами/-ками програм і людьми, які проводять процес навчання. У неформальній освіті індивід почувається більш вільним і намагається бути собою: помилятися, просити допомоги, дискутувати, відстоювати свою думку, знаючи, що лектор/-ка (ментор/-ка) не ставитимуть себе у вищу позицію, пригноблюючи учня/-ицю. Це уможливорює побудову рівних стосунків, часом навіть дружніх, а не стосунків репресивних, владних, як часто відбувається у формальній освіті.

Дуалізм.

У критеріях коду неформальності Кахане дуалізм відповідає за поєднання двох різних поведінкових орієнтацій, На прикладі неформальної освіти та даних отриманих під час інтерв'ювання слід розглядати орієнтації на колективне та індивідуальне, як ці протилежності. Говорячи про неформальну освіту, респонденти повсякчас наголошували на тому, що, на відміну від, формальної, вона більше фокусується на індивіді та шукає особливий підхід до нього. В то й же час багато програм неформальної освіти, які були згадані в інтерв'ю є колективними, до певної міри командними. Крім того, всі респонденти/-ки зазначали, що неформальна освіта (або УАЛ, зокрема) – це про людей.

«Програма (УАЛ) зосереджена на суспільному розвитку через призму особистості.»
(Оксана М., 20 років, УАЛ Харків 19-20)

«Да, ну короче, цей проект, який дає трохи більшу цінність того, що ти зараз маєш. Також ти допомагаєш людям, яким це потрібно..еєє... типу, ось.» (Анна К., 19 років, УАЛ Львів 19-20)

Один з респондентів зазначив, що важливим критерієм неформальної освіти є вироблення індивідуального підходу до особистості і перевага його над розвитком колективним:

«...там конкретно індивідуальність ставиться на перше місце над результатом груповим, як я вважаю, що їм важливо розвиток кожної особистості. І це так само для мене важливий критерій, що тоді такий от розробляється індивідуальний підхід.» (Дмитро Ч., 17 років, УАЛ Миколаїв 19-20)

Проте згодом в інтерв'ю також зазначив, що неформальна освіта – це також про соціальний капітал і про людей:

«Тіпа, це я тоді вже по-троху розумів, що це якась тусовка людей, контакти, так би мовити, соціальний капітал.» (Дмитро Ч., 17 років, УАЛ Миколаїв 19-20)

Простежується тенденція до означення програм неформальної освіти, як таких, що через особистісний досвід сприяють покращенню роботи в колективі. Хоча також зазначається, що у колективному завжди простежується індивідуальне: допомагаючи іншим, маєш змогу краще усвідомити цінність

того, що ти маєш. Розповідаючи про досвід навчання на програмах неформальної освіти УАЛ-івці/-ки зосереджувалися на колективних програмах, тобто таких, де взаємодія з іншими є неунікною, відповідно навчання завжди передбачало командну роботу (організацію проєктів, наприклад), яка вимагає як особистої ефективності, так і групової.

Мораторій.

Мораторій – це певна можливість відкладати реченці та помилятися в широких інституційних межах, не відчуваючи за це якогось тиску та не отримуючи за це певні санкції. Знову ж, для всіх респондентів/-ок неформальна освіта асоціюється з правом на помилку та можливість самостійно визначати реченці.

«А також це, я думаю, метод зеленої ручки, тобто не висвітлювати назагал.. не те, що твоїх проблем, а ... емм.. твоїх факапів, а проговорюються це особисто.» (Олексій Г., 17 років, УАЛ Львів 19-20)

«Неформальна освіта, вона, мені здається, немає кордонів, вона не ставить ніяких тобі рамок, в твоєму усвідомленні світу.» (Анна К., 19 років, УАЛ Львів 19-20)

«Зокрема, те саме розуміння те, що ти робиш зараз... якщо ти цього не зробиш зараз, то нічого не зміниться. Ну, в плані, ти там зможеш прекрасно жити далі, у тебе там будуть люди і всі діла, ти робиш це заради себе, бо тобі це подобається, у тебе ніхто не забере диплом, тебе ніхто не відрахую, ну, до тебе ніхто не буде застосовувати ніяких санкцій.» (Оксана М., 20 років, УАЛ Харків 19-20)

«...тут немає конкретної якості оцінок, і оцінювання нас є таким собі дуже суб'єктивним з боку менторів, але так само це і не обмежує нас в рамках якоїсь програми.» (Дмитро Ч., 17 років, УАЛ Миколаїв 19-20)

«...мені здається немає оцінки, в принципі, от, якщо формальна освіта вона наполягає на оцінці результатів, то в неформальній важко оцінити, та і, в принципі, немає сенсу оцінювати результат, він є більш особистим, ніж в якихось балах або рейтингах, то я навіть беру з прикладу УАЛу [...] в нас взагалі нема такої системи, як оцінки результатів, вони є більш усвідомленими, глибокими на рівні, ми виносимо то, як саморефлексії в цьому форматі іде оцінка.» (Богдан П., 18 років, УАЛ Львів 19-20)

Отже, студентство стверджує, що у неформальній освіті ширші рамки або, загалом, відсутні, що дозволяє їм почуватися комфортніше в інституції і дозволяє власноруч керувати своїм розвитком і реченцями. Крім того, неформальна освіта позбавляє їх від тиску формального оцінювання у балах, а робить наголос на особистості та глибинному розвитку. Неформальна освіта дає можливість зосереджуватися на матеріалі більше, задавати питання, уточнювати, тобто індивіди не бояться, що їх питання та поведінка буде вважатися нерозумною та спровокує погані оцінки. Навпаки: найважливіше для них – це діалог і пошук глибших відповідей.

Модальність.

Модальність у цій роботі визначається як наявність певних блоків програми, які можуть по-різному компонуватися. Як було написано в брошурі УАЛ про те, що програма складається з 3-ьох компонентів: фізичного, інтелектуального та емоційного розвитку - так і зазначали респонденти/-ки. Щодо цього критерію неформальності більший наголос робився саме по відношенню до УАЛ, проте також було кілька респондентів/-ок, які виділяли певні компоненти програми і в інших проєктах.

«Я дізнався, що вона складається з 3-ьох блоків - це емоційний, фізичний та інтелектуальний розвиток. І це для мене... було дуже таке цікаве поєднання.» (Юрій Д., 21 рік, УАЛ Харків 17-18)

«Ну, по-перше, в академії програма формується на весь день, певно, в КМДШ так само: там діти до вечора залишаються, але про методи так само і практики. Як відомо всім, в академії є 3 напрямки розвитку: інтелектуальний, емоційний і фізичний і від того, насправді, дуже багато залежить.» (Дмитро Ч., 17 років, УАЛ Миколаїв 19-20)

Одна респондентка зазначила, що одна з програм неформальної освіти, в якій вона брала участь, була збудована на певних блоках, які були розподілені у часі і за якими у них відбувалося навчання на проєкті:

«Ну, перший тур - це ти слухаєш лекції, другий тур - ти прописуєш проєкт, а на третьому тури ти вже реалізовуєш проєкт. Фіналісти потім презентували свої проєкти»

перед ЗМІ, перед Лілією Гриневич у тодішньому кабміні. Все досить серйозно.» (Анна К., 19 років, УАЛ Львів 19-20)

Отже, неформальна освіта також має свою структуру та систему побудови програми. На думку респондентів/-ок, крім зазначеного поділу програми УАЛ на 3 напрямки: інтелектуальний, емоційний, фізичний, важливим також є розділення програми на теоретичний і практичний, особистісний і командний напрямки роботи. УАЛ-івці/-ки відзначають, що неформальна освіта є привабливішою та кориснішою для них, адже тут немає сфокусованості виключно на теорії, яка, за їх словами є у школі та часто в університеті. Важливим є можливість поєднувати різні напрямки та форми навчання задля максимізації користі від програми.

Експресивний інструменталізм.

Експресивний інструменталізм має на увазі те, що діяльність та завдання виконуються як заради самого завдання, так і задля досягнення майбутніх цілей, які мають інструментальну цінність як у теперішньому, так і в майбутньому. Стосовно цього компоненту є невелике наповнення судженнями респондентів/ок. Зокрема, це зумовлене тим, що не було питань, які були б спрямовані на думки про це, але також і тим, що респонденти/-ки не надають цьому критерію особливого значення.

«Вона дає тобі бекграунд зараз, аби у майбутньому ти проектувала це все на своє суспільство, на Україну. Типу, робила ту якість життя, яку ти хотіла б бачити для себе та людей довкола там за декілька десятків років.» (Анна К., 19 років, УАЛ Львів 19-20)

Респонденти/-ки часто наголошували на тому, що програми неформальної освіти дають тобі інструментарій як для саморозвитку, так і для втілення проєктів у життя. Критерій неформальності тут полягає у тому, що їм не надаються інструкцію та покрокові описи того, що для чого існує і немає обмеженого списку шляхів застосування цих інструментів. Неформальна освіта дає простір для тестувань, пошуку нових способів використання інструментів.

Є розуміння того, що отримані знання сьогодні не обов'язково і не завжди знадобляться тобі саме в цей період життя, проте важливим є опанування технік, інструментів, які у майбутньому можуть допомогти індивідам досягнути особистих цілей.

Прагматичний символізм.

Прагматичний символізм – це приписання символічного значення діяльності та / або функціонального значення символам та цінностям. Цей компонент неформальності також виявився малозапоненим відповідями респондентів/-ок. Проте ті, хто згадували про цінності, то переважно у контексті України та проєктів, які сфокусовані на активізацію певних категорій населення задля творення змін у країні.

«Ну, того що мені, по-перше, цікаво, що таке академія і того що я розумію, що мені майбутньому може стати цікаво змінити Україну або може стати цікаво щось зробити з того, чим ми займаємося в академії» (Дмитро Ч., 17 років, УАЛ Миколаїв 19-20)

«Люди, діти там, яким 16-15 років, вони справді розуміють свою цінність у цьому світі, що вони можуть таким чином дати щось цьому світу, що вони можуть познайомитися з цікавими людьми, ну, типу. Ось, це один проєкт, який дав мені таких фундамент, яким я зараз користуюся.» (Анна К., 19 років, УАЛ Львів 19-20)

«...це дуже класно, коли ти розумієш те, що ти можеш дати щось цьому світу, Полтаві, Харкову, Києву. І, драйвило мене також.. Я розуміла, що не сиджу на місці, мені дуже цікаво було, тому що я дивилася на своїх однолітків, які не робили так багато речей.» (Анна К., 19 років, УАЛ Львів 19-20)

Один з респондентів наводив приклад того, як вони в УАЛ організовували проєкт для освіти пенсіонерів/-ок. Зокрема, проводили їм різні лекції та майстеркласи, проте, як він зазначив, цінність була більше не в самому навчанні, а у символічному значенні того, що люди пенсійного віку можуть й далі розвиватися, займатися тим, що подобається. Також цей проєкт слугував певним місцем для побудови соціальних контактів для цих пенсіонерів/-ок.

«Ми запрошували людей пенсійного віку в наш осередок на День відкритих дверей. Ми показували, що якщо людина пенсійного віку, то це не означає, що на ній хрест стоїть, що вона може і далі займатися тим, що їй подобається. Особливо знайомили їх з такими самими проактивними людьми у їх середовищі.» (Ерік Д., 20 років, УАЛ Харків 18-19)

Програми неформальної освіти часто бувають спрямовані на втілення якихось глобальних візійних речей, наприклад, змінити Україну, досягти гендерної рівності та інші глобальні питання, які, по суті, неможливо виріши за допомогою навчальної програми для невеликої кількості людей. Проте вкладається глибокий ціннісний зміст у дії індивідів, які діють всередині цих програм. Тобто проекти організуються не задля фінансової вигоди, наприклад, головною метою є наблизитися до втілення глобальної візії у життя. Тому для респондентів/-ок навчання в УАЛ теж слугує певним символічним вкладом у майбутнє України.

Підсумовуючи підрозділ 2.2.2, слід зазначити, що код неформальності Кахане виявився підходящим для виділення критеріїв неформальної освіти. Респонденти/-ки без попереднього ознайомлення з цим кодом визначали критерії неформальної освіти, які на їх думку є важливими та визначальними – і у результаті майже всі компоненти виявилися наповненими. Волонтаризм та симетрія виявилися найбільш важливими компонентами у розмовах про неформальну освіту. А такі компоненти як експресивний інструменталізм і символічний прагматизм знайшли найменше відгуку серед студентства та випускників/-иць УАЛ. Це може бути зумовлено складністю цих компонентів, для їх ідентифікації і з'ясування їх ролі у неформальній освіті можна було б провести окреме опитування.

2.2.3. Приклади неформальної освіти

Для того, щоб визначити, що саме респонденти/-ки вважають неформальною освітою, їм було запропоновано назвати конкретні проекти / програми неформальної освіти, в яких вони брали участь або про які просто знають. Цікавим виявилось те, що більшість програм і проектів дублювалися

постійно. Проте також спостерігається залежність того, в якому році людина навчалася в УАЛ. Адже всі теперішні студенти/-ки УАЛ, коли їх просили назвати приклади неформальної освіти, згадували про проєкт БУМ. В той час, як жоден/на з випускників/-ниць не згадали цього проєкту, хоча він є безпосереднім продуктом УАЛ.

До неформальної освіти респонденти/-ки відносили програми, які спрямовані на саморозвиток, онлайн курси та лекції, програми та курси, які спрямовані на оволодіння конкретною навичкою (наприклад, графічний дизайн), волонтерські проєкти, гуртки та програми обміну. Крім того, Майже всі респонденти/-ки зазначили, що читання книг, перегляд фільмів, YouTube та пости в Facebook також можуть слугувати неформальною освітою.

6 з 9 респондентів/-ок зазначили, що волонтерська-освітня програма БУР – Будуємо Україну Разом, є прикладом неформальної освіти. Проте всі респонденти/-ки зазначили, що волонтерство є неформальною освітою, бо зазвичай поєднується з культурними обмінами, освітньою програмою та власне навчанням у процесі.

Одна респондентка зазначила, що навіть розмови з людьми можуть слугувати неформальною освітою, адже у процесі комунікації людина також збагачується інформацією і може пізнати щось нове:

«Коли твій друг розуміється на якійсь темі краще, ніж ти, і ти можеш з ним радитись, то це вже буде неформальною освітою. Тому що твій друг буде слугувати таким собі джерелом інформації, таким собі наставником, який зможе збагатити тебе.» (Оксана М., 20 років, УАЛ Харків 19-20)

Серед онлайн платформ для освіти найпопулярнішими є Prometheus, YouTube та Coursera, хоча деякі респонденти/-ки також зазначали EdEra. Також до онлайн платформ відносили різні лекції, вебінари та навіть онлайн трансляції, які в умовах карантину стали у світі надзвичайно актуальними.

2.3. Типи мотивацій студентства та випускників/-иць УАЛ навчатися на програмах неформальної освіти

Для з'ясування мотивації студентства та випускників/-иць УАЛ навчатися на програмах неформальної освіти респондентам/-кам було задано питання, які наштовхували їх на роздуми про власну мотивацію та більш глобальні роздуми про неї: *«А як ти думаєш, що людей загалом мотивує подаватися на такі програми як УАЛ або зареєструватися на якісь онлайн курси, ну, загалом, на програми неформальної освіти? Чому?»*, *«Яка у тебе мотивація подаватися на ці проекти, робити щось у цих проектах? Що тебе драйвило, аби подати ту заявку, аби пройти?»*, *«У тих проектах неформальної освіти, які ти згадував, в яких брав участь. Що було твоєю мотивацією брати в них участь? Чому?»* та інші. Цікавим є те, що навіть коли респондентам/-кам було запропоновано прорефлексувати стосовно того, чому люди загалом подаються на програми неформальної освіти, вони все одно поверталися до роздумів про себе.

Всі респонденти/-ки, відповідаючи на ці питання, зазначали, що мотивація завжди є різною: на різні проекти вони подавалися через різну мотивацію. Попри те, проаналізувавши транскрипти інтерв'ю, можна, все ж, визначити, що є універсальні чинники мотивації до навчання на програмах неформальної освіти. Для того, щоб чіткіше окреслити основні мотивації респондентів/-ок навчатися на програмах неформальної освіти, було виведено сім типів мотивацій (спрямувань мотивацій): бажання зробити паузу, набути нових соціальних контактів, самопізнання (бажання визначитись у житті), прагнення творити зміни, подорожі, знання, зв'язки з лекторами/-ками та імідж студента/-ки УАЛ. Деякі з виділених типів мотивації не є загальними для програм неформальної освіти, проте є важливими для респондентів/-ок при прийнятті рішення подавати заявку на участь у програмі чи ні. Зокрема мотивацію до подорожей були зазначені виключно стосовно програм обміну

або волонтерства. Отже, після аналізу всіх інтерв'ю було виведено сім типів мотивацій навчатися на програмах неформальної освіти у студентства та випускників/-иць УАЛ (див. Таблиця 2.3).

Таблиця 2.3. Типи мотивації навчатися на програмах неформальної освіти

Тип мотивації	Короткий опис
Академічна перерва	Бажання взяти паузу від академічного навчання, від формальної освіти та звичайного життя, обмеженого рамками суспільних очікувань.
Люди	Цей тип потребує внутрішнього розділення на: <ol style="list-style-type: none"> 1) Спільноту – прагнення встановити міцні соціальні контакти з групою однодумців; 2) Зв'язки – бажання встановити контакт з лідерами думок.
Самопізнання	Мотивація до кращого розуміння себе як особистості та прагнення визначитись у тому, куди рухатися у житті.
Знання	Потреба у новій інформації, яка часто буває вузько спеціалізованою. Втілення настанови «навчання протягом життя».
Творення змін	Прагнення своїми діями впливати на локальні або глобальні процеси, бажання здобувати знання задля подальшого їх використання для творення якісних змін у суспільстві та / або країні.
Подорожі	Бажання відкрити для себе нові міста та країни, також у певній мірі прагнення міжкультурного обміну.
Імідж	Бажання мати знакові характеристики певної спільноти / організації, яка є престижною у суспільстві.

Бажання зробити паузу в академічній освіті, яке респонденти/-ки задовольняють через неформальну освіту, скоріш за все, зумовлене тим, що формальна освіта не дає інструментів для саморозвитку та не акцентує уваги на індивідуальному. Після одинадцяти років навчання у школі та у випадку деяких респондентів/-ок кількох років навчання в ЗВО вони відчують, що і школа, і університет націлені на здобуття певної спеціальності, проте не на виховання особистості. У формальній освіті держава диктує вимоги до навчальної програми та, безпосередньо, до її здобувачів/-ок. Неформальна освіта навпаки є гнучкою та такою, які відповідає на потреби та зацікавлення індивідів.

«...формальність освіти, формальність життя, вона тебе обтяжує, вона тебе замикає у щось. І ось ця свобода неформальної освіти, вона дуже сильно приваблювала.» .» (Оксана М., 20 років, УАЛ Харків 19-20)

«...небажання йти саме в формальну освіту саме зараз, після формальної знову в формальну - це моє бажання йти далі навчатися йти в якийсь вищий заклад без якоїсь перерви ну не прям такої перерви нічого не робити, а такої перерви від формальної освіти і тому це було поштовхом іти в щось напевне невідоме, щось цікаве.» (Богдан П., 18 років, УАЛ Львів 19-20)

«Останні два роки школи я хейтив... не те, що б хейтив, просто розумів, що я не витримаю, мені треба якось перезавантажитись.» (Олексій Г., 17 років, УАЛ Львів 19-20)

«Взяти якусь перерву і зрозуміти себе і зрозуміти що ти хочеш зробити з собою і своїм життям.» (Ярина Р., 21 рік, УАЛ Львів 16-17)

Прагнення збагатити та вибудувати загалом соціальний капітал є цілком очевидним у сучасних реаліях глобалізаційних процесів і постійно змінюваного світу. Люди прагнуть вибудовувати міцні соціальні зв'язки для того, щоб мати підтримку інших у важких життєвих ситуаціях. Крім того, говорячи про соціальний капітал, респонденти/-ки часто мали на увазі також лекторів/-ок, які викладають в УАЛ і до яких немає простого доступу у звичайному житті. Тому також важливим аспектом цієї мотивації є бажання

отримати доступ до знань авторитетних спеціалістів/-ок і мати з ними налагоджений контакт.

«Я думаю, що люди, по-перше, через соціалізацію, бо такі проекти дають дуже велику базу соціальних зв'язків після цього і з такими зв'язками потім набагато легше жити.» (Лукія К., 20 років, УАЛ Львів 16-17)

«Я очікувала класних людей, тому що завжди, коли я питала у випускників: “Що тобі дав УАЛ?”, вони кажуть: “Людей”. І я очікувала: комунікації, більше зв'язків від лекторів, за допомогою лекторів, за допомогою різних наших зустрічей.» (Анна К., 19 років, УАЛ Львів 19-20)

«...таке складніше визначення: соціальний капітал. Це... це для прикладу... ааа... це те, що в академії викладали, і я це знав, це люди, які є професорами, до яких не буде іншого доступу... тобто академія була - це доступ до цих людей.» (Юрій Д., 21 рік, УАЛ Харків 17-18)

Так як в УАЛ вступають люди, переважно, після закінчення школи, то очевидною є певна криза особистості – невизначеність у подальшому життєвому шляху. Сучасна українська школа, на жаль, не дає достатньо можливостей для того, щоб індивіди вчилися краще розуміти себе, тому коли вони постають перед серйозним вибором «Що робити після школи?», то у більшості це викликає фрустрацію. Тому індивіди йдуть у неформальну освіту, аби зробити перерву від суспільного тиску та формальною освіти та для того, аби краще зрозуміти себе.

«Це типу: зрозуміти... ну, типу, нарешті почати себе якимось самоідентифікуватися, нарешті зрозуміти, чим я хочу займатися... аа... типу, почати брати на себе відповідальність, вміти казати конкретні речі, навчитися управляти власним часом і такі штуки, які дуже необхідні.» (Оксана М., 20 років, УАЛ Харків 19-20)

«Думаю, що багато людей просто в якийсь період життя розуміють, що не знають, чого хочуть далі у житті. Ті, з ким я спілкувалася тут, то вони кажуть, що життя ішло-ішло-ішло - і вони вирішили зробити якийсь розгрузочний день, але це не день, а якийсь тривалий період часу, щоб зрозуміти, чи у правильному руслі ти рухаєшся.» (Лукія К., 20 років, УАЛ Львів 16-17)

Очевидною мотивацією є прагнення до нових знань, адже освіта – це завжди про нові знання та навички, не залежно від того формальна чи неформальна. У 21 столітті дуже швидко змінюються вимоги ринку праці до людей, тому молоді важливо весь час здобувати нові навички та знання. Крім того, багато респондентів/-ок зазначили, що освіта протягом життя має стати імперативом для кожного/-ої.

«Щоб бути класним. в загальному це найбільша потреба суспільства і часу, в тому плані, якщо ти хочеш бути на плаву, бути корисним цьому суспільству, тобто працювати на класній роботі, спілкуватись з класними людьми, ти завжди мусиш знати більше, ніж ти знав там вчора, позавчора і т.д.» (Ярина Р., 21 рік, УАЛ Львів 16-17)

«Моя мотивація – знання!» (Кремпоха Анна, 19 років, УАЛ Львів 19-20)

«От з'явився запит на знання там в економіці, вступити на економічний факультет і 4-ри роки навчатися, і здобувати базові знання з, з ну, того чи... ну, з економіки, та? А це є насамперед можливість швидко реагувати на свій запит.» (Юрій Д., 21 рік, УАЛ Харків 17-18)

П'ятий тип мотивації, творення змін, може бути зумовлений специфікою досліджуваної групи, адже формаційна програма УАЛ спрямована на те, щоб надати українській молоді інструменти для творення змін, навіть кредо звучить: «Творимо себе – Творимо Україну». Тому моє припущення у тому, що на вибірці людей не дотичних до УАЛ цей тип мотивації не знайде відгуку.

«Я знаю львів'ян і представників Львівської області у нас в осередку, яким, тупо, от реально болить за Україну [...] І от то люди, які сюди прийшли, вони прийшли подивитися на Ізраїль, прийшли для того, щоб щось тут побачити, щоб потім щось тут змінити - у цьому так само може бути поінт,» » (Дмитро Ч., 17 років, УАЛ Миколаїв 19-20)

«Вони хочуть.. амм... розуміти це краще, аби мати можливість щось привнести, щось змінити, внести свій вклад, тому шо. Ну, саме такі люди зазвичай розуміють [...] важливість власної участі в якихось глобальних речах і... саме це мотивує. Якесь відчуття того, що саме я можу щось змінити.» (Оксана М., 20 років, УАЛ Харків 19-20)

Подорожі є важливим мотиваційним чинником для студентства та випускників/-иць УАЛ. Програми неформальної освіти дають молоді можливість занурюватися у різні культурні контексти, перебирати досвід

інших і вчитися чомусь новому. Крім того, для деяких людей участь у таких програмах, по суті, є єдиною можливістю відвідати нові міста, країни.

«...цікаво, якщо говорити про обміни, їй там цікаво чого там наша країна не живе так, як живе, наприклад, Німеччина, і вона подається на обмін того, що вона хоче побачити іншу країну і якісь її ключові ознаки.» (Дмитро Ч., 17 років, УАЛ Миколаїв 19-20)

«Тобто в той час для мене це було також мотивацією в тому заході - це сама ця поїздка у Харків, в якому я ніколи не був.»» (Юрій Д., 21 рік, УАЛ Харків 17-18)

Імідж

У певній мірі цей тип мотивації також пов'язаний з людьми, які формують імідж організації. Часто молодь дізнається про програми неформальної освіти, зокрема і про УАЛ, від дійсних студентів/-ок або випускників/-иць цих програм. Студентство та випускники/-иці УАЛ переконані в тому, що бути частиною цієї спільноти – це престижно. Крім того, імідж включає у себе певні особливі характеристики, які притаманні тій чи іншій організації, відповідно і людям приналежним до неї.

«...мені здавалось, що тодішні студенти УАЛу вони такі класні і розумні, я просто не можу туди не потрапити. Я тож так хочу.» (Ярина Р., 21 рік, УАЛ Львів 16-17)

«Також мене мотивувало певне... суспільне визнання якості студента. [...] Коли я йшов, бачив студента УАЛ як... ааа... як... освічену, прогресивну людину. І це, зокрема... також мене мотивувало. [...] Так, імідж-імідж. І відповідно також ставлення було таке, що якщо я пройду це, то це також стане частинкою мого іміджу.» (Юрій Д., 21 рік, УАЛ Харків 17-18)

Підсумовуючи підрозділ про мотивацію студентства та випускників/-иць навчатися на програмах неформальної освіти, можна вказати на те, що, хоч і всі респонденти/-ки вказували на невичерпність причин здобувати знання за допомогою неформальної освіти, все ж простежується певна тенденція до виділення семи основних мотивацій: академічна перерва, люди, самопізнання, знання, творення змін, подорожі та імідж.

Висновки до розділу 2.

Неформальна освіта в Україні є важливою частиною життя української молоді. Формальна освіта на сьогоднішній день не здатна задовольнити потреби індивідів і вона не є достатньо гнучкою для вирішення проблем, які постають перед сучасною людиною. Студентство та випускники/-иці УАЛ не послуговуються якимось конкретним визначенням при описі неформальної освіти, швидше, намагаються пояснити цей термін через власний досвід і відчуття. При цьому виводячи критерії або визначення неформальної освіти, інформанти були схильні будувати свої судження на опозиціях з формальною освітою. У центрі будь-якої програми неформальної освіти є індивід, тому вона і є привабливою для сучасної молоді. Також неформальна освіта має широкі інституційні межі та позбавлена традиційних ієрархічних відносин, що на думку інформантів/-ок, стимулює до більшого занурення у процес навчання.

Неможливо сказати, що людей подаватися на різні програми неформальної освіти завжди мотивує одне і те саме. Мотивація часто залежить від біографічно сформованої ситуації індивіда та конкретного життєвого періоду. Попри це простежується тенденція до виділення типів мотивацій, що пов'язані зі соціальним капіталом, знаннями, бажанням відпочити від формальної інституції освіти, краще пізнати себе, отримати міжкультурний досвід і можливість асоціювати себе з іміджем певної спільноти / організації.

ВИСНОВКИ

Феномен неформальної освіти є відносно молодим і мало досліджуваним соціологами та соціологинями. Наразі більшість інформації про це явище є надбанням педагогіки. Неформальною освітою слід вважати будь-яку форму навчання, яка відбувається за межами формальної інституції освіти. Будучи альтернативним способом навчання, неформальна освіта, все ж, не конкурує з формальною, а слугує їй доповненням. Основною її характеристикою слід вважати здобуття на волонтаристських засадах. При здійсненні теоретичного аналізу неформальної освіти зроблено висновок про те, що неформальна освіта, це освіта, що необов'язково має організований та систематичний характер і здійснюється поза межами формальних освітніх закладів за допомогою різних способів: менторської допомоги, тренінгів, практичної освіти з передання навичок, самокерованих процесів навчання.

Українська молодь є досить добре обізнаною у темі неформальної освіти та весь час користується її продуктами. І хоч немає уніфікованого поняття, яке б молодь застосовувала для означення неформальної освіти, у всіх є більш-менш чітке уявлення про її сутність. Також простежується тенденція до визначення неформальної освіти через опозицію до формальної, що також зумовлено тим, що формальна освіта в Україні є сильно консервативною і не здатною до швидкої адаптації нових методик навчання.

Неформальні організації і рухи не є неструктурованими, вони мають свої структуру та особливості. Компоненти, що визначають певну організацію як неформальну формують код неформальності Кахане, який включає у себе 8 компонентів: волонтаризм, багатоконпонентність, симетрія, дуалізм, мораторій, модальність, експресивний інструменталізм, символічний прагматизм.

Код неформальності Кахане виявився придатним для типізування критеріїв неформальної освіти, проте деякі його компоненти на даному етапі дослідження залишились недостатньо заповненими. Слід зазначити, що найбільш важливим компонентом для студентства і випускників/-иць УАЛ виявився волонтаризм, який, на думку всіх респондентів/-ок, є першочерговим і визначальним у неформальній освіті. Також великого значення молодь надає симетрії, яка визначається у рівно партнерських стосунках між реципієнтами/ками та тими, хто надає освітні послуги. Для здобувачів/-ок освіти важливим є відчуття того, що вони знаходять у просторі довіри та мають право помилятися. Важливою у навчанні для молоді є співпраця та отримання якісного зворотного зв'язку від менторів/-ок, лекторів/-ок – спілкування у форматі наставництва.

Найменш заповненими і відповідно найменшим важливими компонентами для студентства та випускників/-иць УАЛ виявилися експресивний інструменталізм і прагматичний символізм. Це певною мірою залежить від комплексності та складності цих компонентів. Для дослідження цих двох компонентів доречним було б проведення окремого опитування, спрямованого на з'ясування того, який сенс вкладають актори у свої дії в рамках програм неформальної освіти та проектування отриманого ними досвіду на майбутнє.

Молодь не задоволена якістю надання послуг в інституції формальної освіти, проте, все ж, відзначає її важливість для себе та свого академічного розвитку. Хоча у неформальній освіті почувається більш комфортно, адже там здатна самостійно керувати напрямком свого розвитку та визначати пріоритети. Основними мотиваційними чинниками української молоді здобувати знання на програмах неформальної освіти є прагнення більш гнучкої системи, в якій вона почувається у безпеці та має право на помилки, чого вона позбавлена у формальній освіті. Крім того, особливо важливим для молоді є соціальний капітал, який визначається: спільнотою, людьми з різними

досвідами та з різних куточків України та світу, контактами з авторитетними представниками різних сфер діяльності. Інтерв'ю продемонстрували, що мотивація української молоді навчатися на програмах неформальної освіти є досить різноманітною, проте в той же час всі в неформальній освіті шукають одне – свободу від вузьких рамок формальної освіти і свободу самостійно обирати свій напрямок розвитку.

Список використаних джерел

- Аніщенко, О., Лук'янова, Л., Прийма, С. (2017). Неформальна освіта дорослих – освітній тренд ХХІ століття. «Рідна школа» № 11—12 (листопад—грудень).
- Вебер, М. (1990). Избранные произведения. 808 с. Издательство «Прогресс».
- Гончарук, А.О. (2012). Неформальна освіта дорослих у країні ЄС. Педагогічні науки. № 54.
- Інформаційна брошура УАЛ. Електронний ресурс:
https://ual.ua/wpcontent/uploads/2017/05/AL_Booklet_200x200_Preview.pdf
- Лук'янова, Л. (2011). *Неформальна освіта дорослих: проблеми і перспективи*. Професійна освіта: педагогіка і психологія. За ред.. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. Київ, Вип. ХІІІ, С.327-333.
- Мелешко, І. В. (2016). Сутнісно-змістовна характеристика поняття «неформальна освіта дорослих» в українському та зарубіжному науковоосвітньому дискусі. Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітніх школах. Вип. 51 (104). – С. 231-237.
- Москаленко, Л. М. (2018). Тенденції розвитку неформальної освіти в Україні (за результатами соціологічних досліджень). DOI: 10.30970/vso.2018.12.12.

- Найдьонов, О. Г. (2016). Значення соціально-філософського спадку Лестера Уорда для формування інформаційного суспільства в Україні. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, 2016., Вип. 9. — С. 77-80
- Неформальна освіта. (2016, 20 жовтня). Сайт U-report. Режим доступу : <https://ukraine.ureport.in/poll/1596/>
- Огнев'юк, В.О., Сисоєва, С.О. (2013). *Освітологія: хрестоматія: Навч. посібник для студентів вищих навчальних*. 728 с. Видавництво «Едельвейс».
- Павлик, Н. П. (2016). Неформальна освіта у системі освіти України. DOI: 10.28925/2312-5829.2016.2.2737.
- Про освіту (2017). Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
- Терьохіна, Н. (2014). Неформальна освіта як важлива складова системи освіти дорослих. *Порівняльно-педагогічні студії* № 6(20).
- Трамбовецька, Н., Іванік, О., Гавінек-Дагаргулія, М., Каравай, А., Яцик, В. (2015). *Посібник для тренерів неформальної освіти*. Видано тренерською групою «Інша Освіта» в рамках проекту «Діалог заради змін».
- Тригуб, І.І. (2013). Становлення соціології освіти як галузі наукового знання. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2013., Вип. 2. - С. 166-174.
- Фрейре, П. *Педагогіка пригноблених*. Офіційний сайт УНА-УНЦО. Режим доступу: <http://una-unso.com/arhiv/paulo-freire-pedagogika-prygnobleny.html>
- Шевель, І.П. (2015). *Культурний розвиток соціальних конфліктів*. Наукові праці. Соціологія. – Випуск 246. Том 258. – С. 39-42.
- Cohen, E. H. (2001). A Structural Analysis of the R. Kahane Code of Informality: Elements towards a Theory of Informal Education. *Sociological Inquiry*, Vol. 71, No 3, p. 357 – 380.
- Coombs, P. H. and Ahmed, M. (1974). *Attacking Rural Poverty: How Non-Formal Education Can Help*. Baltimore: John Hopkins University Press.

- Dahrendorf, R. (1992). *The Modern Social Conflict. An Essay on the Politics of Liberty.*- University of California Press.
- Durkheim, Émile. (1903). "Pédagogie et sociologie." *Revue de métaphysique et de morale* 11: 37-54. Opening lecture of 1902-3 course on "L'Education morale".
- Eurostat. *Statistics Explained.* (2016). Adult education survey (AES).
- Freire, P. (2005). *Education for Critical Consciousness.* Sheed & Ward Ltd. Original work published 1974).
- Horkheimer, M. (1982). *Critical theory.* New York, NY: Seabury Press
- Kahane, R. (1997). *The Origins of Postmodern Youth: Informal Youth Movements in a Comparative Perspective.* Copyright by Walter der Guyter & Co, Berlin 1997.
- La Belle, T. J. (1982). *Formal, Non-Formal and Informal Education: A Holistic Perspective on Lifelong Learning.* *International Review of Education*, 28: 159-175. Unesco Institute for Education, Hamburg and Martinus Nijhoff Publishers, The Hague.
- Macionis, J. (2008) *Sociology*, 12th edn.. 2 (5): 413-435. Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Education, Inc..
- Rao, S. S., Singh S. (2018). *Max Weber`s Contribution to the Sociology of Education: Critical Appreciation.* *Contemporary Education Dialogue*, 15(1): 73–92. DOI: 10.1177/0973184917744964.
- Simkins, Tim. 1977. *Non-Formal Education and Development.* Manchester: University of Manchester-Manchester Monographs.
- Soltis, Jonas. 1978. *An Introduction to the Analysis of Educational Concepts.* Reading, MA: Addison-Wesley.
- Ward, Lester F. 1883. *Dynamic Sociology.* New York: Appleton
1981. "What is Informal Education?" pp. 241-53 in *Philosophy of Education, Proceedings of the Thirty-Seventh Annual Meeting of the Philosophy of Education Society.* Illinois: ISU Philosophy of Education Society.

Додаток А

Гайд для проведення інтерв'ю

Вступне слово

Сьогодні у нас буде інтерв'ю на тему: “Мотивація української молоді навчатися за програмами неформальної освіти (на прикладі студентства та випускників/ниць УАЛ)”. Важливо зазначити, що у глибинних інтерв'ю немає правильних або неправильних відповідей, найголовніше для мене - це твій особистісний досвід. Відповідно перше, що спадає на думку - це вже правильні відповіді і це вже потрібно озвучувати. Розмова буде записана на диктофон, якщо тобі з цим комфортно. Якщо будеш відчувати, що ти не хочеш відповідати на деякі питання з певних причин, то просто про це скажи - і ми пропустимо це питання. Також слід зазначити, що вся інформація надана тобою буде подана виключно зі зашифрованим ім'ям. Можемо перейти вже до інтерв'ювання.

Блок 1: Соціально-демографічний портрет

1. Скільки тобі років?
2. Звідки ти?
3. Розкажи про своє дитинство: де ти виріс/виросла?
4. Розкажи про свою родину: скільки вас, ким працюють батьки? Яка у них освіта?

Блок 2: Неформальна освіта

1. Що таке на твою думку “неформальна освіта”?
2. Що дає неформальна освіта, чого не дає формальна?
3. Які б основні критерії неформальної освіти ти б виділив/-лила?

Блок 3: Особистий досвід неформальної освіти

1. Чи навчався/-лася за якимись програмами неформальної освіти (онлайн курси, табори освітні)?
2. Як дізнався/-лася про УАЛ? Що змотивувало податися на перший етап відбору в УАЛі?
3. Коли і як прийнів/-ла остаточне рішення йти в УАЛ?
4. Чого очікував/-ла від навчання в УАЛ?

Додаток Б

Респонденти/-ки внесені у список відповідно до послідовності, за якою були опитані. Опитування проводилося з 14.03.2020 по 08.04.2020 року.

№	Ім'я респондента/ки	Стать	Вік	Осередок	Місто	Рік навчання
1	Олексій Г.	Чоловік	18	УАЛ Львів	м. Київ	2019-2020
2	Юрій Д.	Чоловік	21	УАЛ Харків	м. Кам'янка-Бузька	2017-2018
3	Ерік Д.	Чоловік	21	УАЛ Харків	Філософія	2018-2019
4	Лукія К.	Жінка	20	УАЛ Львів	м. Севастополь	2016-2017
5	Анна К.	Жінка	19	УАЛ Львів	м. Полтава	2019-2020
6	Оксана М.	Жінка	20	УАЛ Харків	смт. Димир	2019-2020
7	Богдан П.	Чоловік	18	УАЛ Львів	м. Краматорськ	2019-2020
8	Ярина Р.	Жінка	21	УАЛ Львів	м. Івано-Франківськ	2016-2017
9	Дмитро Ч.	Чоловік	17	УАЛ Миколаїв	м. Київ	2019-2020